

Karakterverandering na hersenletsel: Verwarring alom

Martie Vink
14 november 2011

Een veelheid van begrippen

Karakter

Persoonlijkheid

Identiteit

Ego-identiteit

Zelfbeeld

Zelfconcept

Zelf

enz.

Wat is persoonlijkheid?

een veelheid van definities

een veelheid van benaderingen

Wat is persoonlijkheid?

geïntegreerde set van psychologische kenmerken die een individu karakteriseren

(Blackwell, neuropsychologisch woordenboek)

(motivationaleel, emotioneel, sociaal gedrag)

Wat is persoonlijkheid?

Prigatano:

Een karakteristiek patroon van emotionele en motivationele responsen die zich ontwikkelen gedurende iemands leven

Beïnvloed door eerdere ervaringen en reacties van anderen
(interactie van aanleg en omgeving)

Dus....

Emotie

Motivatie

Cognitie

Leerprocessen

Omgeving

Bewustzijn

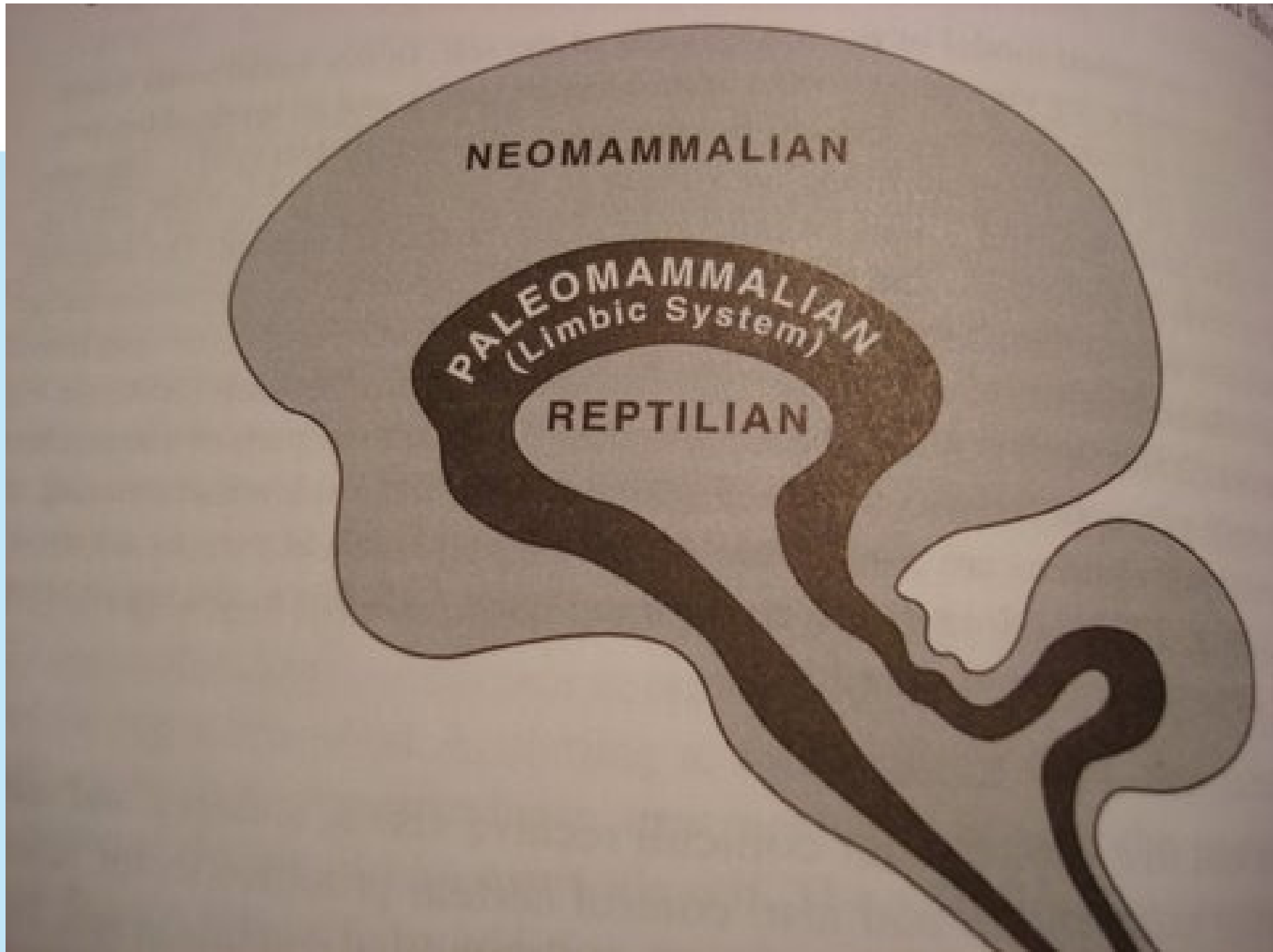
Wat is persoonlijkheid?

Hiërarchische organisatie van de hersenen

- "reptielenbrein"

- primitieve cortex (limbische systeem, emoties)

- neocortex (evalueren, interpreteren)

“Persoonlijkheidsverandering”

Aanname: directe relatie tussen neurologische schade en veranderde persoonlijkheid

Echter:

We hebben te maken met een reeks directe en indirecte factoren die de beoordeling, de beleving kunnen beïnvloeden (zowel van persoon met hersenletsel als naaste omgeving)

Persoonlijkheidsveranderingen na hersenletsel:

we weten er nog weinig van (“complexe zaak”):

- ook premorbide persoonlijkheid speelt een rol
- cognitieve en emotionele veranderingen
- directe en indirecte gevolgen

Persoonlijkheidsveranderingen:

Recht doen aan complexiteit

Beter: Gedragsverandering
(concreet gedrag)

Vraag je af: Wat ligt er hieraan ten grondslag?
Wat zijn beïnvloedingsmogelijkheden?

Gedragsveranderingen

35-70% heeft persistente gedragsproblemen
(disinhibitie, agressie, rigiditeit,
“kinderlijk” gedrag, sociaal
onaangepast, sociale isolatie)
(Feeney, 2003)

Gedragsveranderingen:

Vaak relatie met frontale functies:

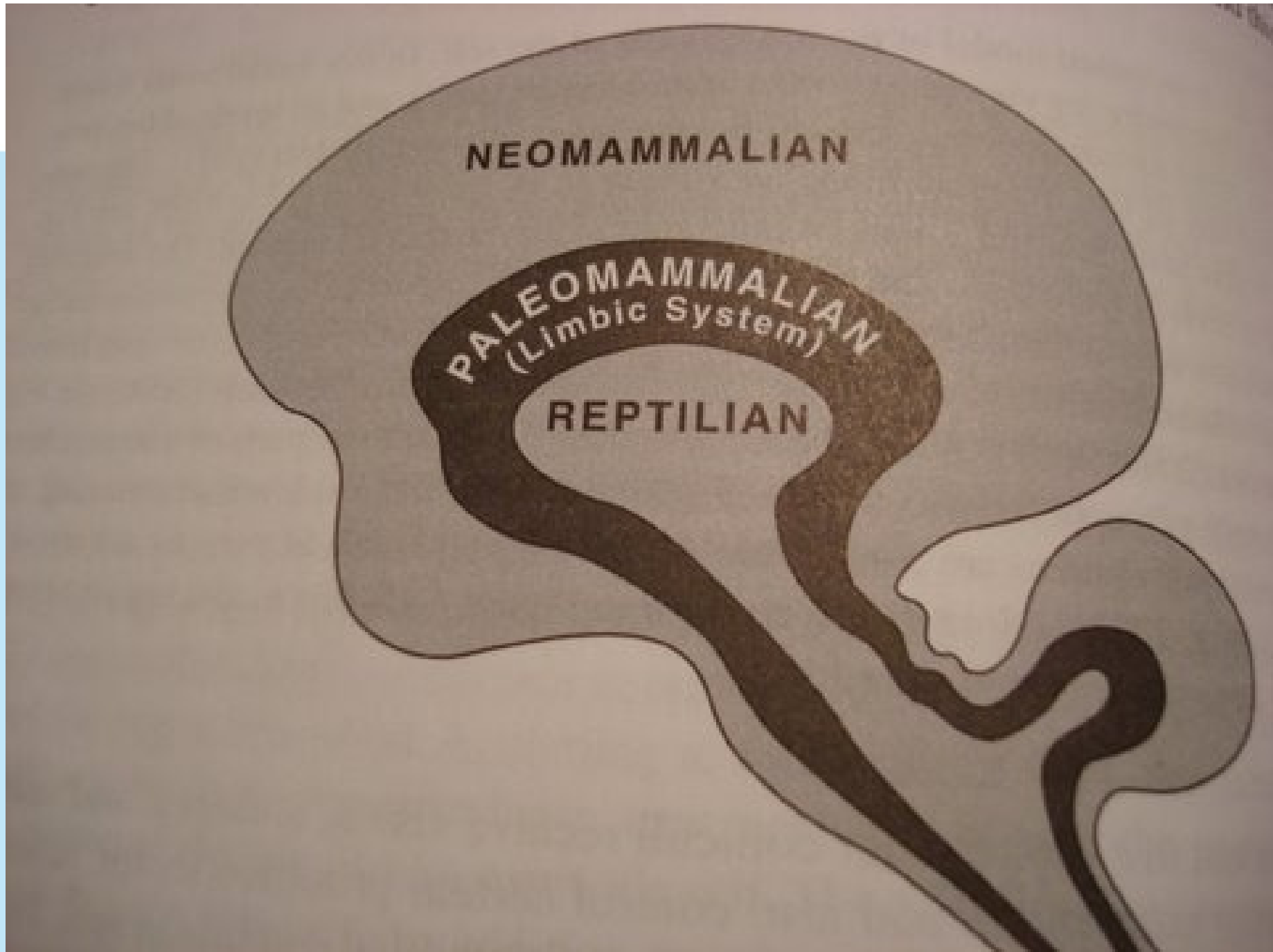
Dysexecutief syndroom

Vaak combinatie van directe en indirecte gevolgen
(viciëuze cirkel doorbreken)

Rol van frontaalkwab

Frontaalkwab werkt samen met alle lager gelegen delen
Vormt ook theory of mind, zelfbewustzijn

Executieve stoornissen

Impulsiviteit

Verminderd initiatief

Ego-centrisme

Beperkte flexibiliteit

Snel geïrriteerd raken

Gebrek aan beslissingsvaardigheid

Beperkte sociale sensitiviteit

Executieve stoornissen

Problemen met abstractie, logisch analyseren

Beperkt beoordelingsvermogen

Alternatieven bedenken (divergent denken)

Keuzes maken (convergent denken)

Beperkt inzicht

Niveaus van inzicht

Intellectueel inzicht

Opkomend inzicht

Anticiperend inzicht

Emotionele veranderingen

Directe gevolgen:

afvlakking van emoties

versterkte emotionaliteit

stemmingswisselingen

verminderde stressbestendigheid

catastrofereactie

Emotionele veranderingen

Indirecte gevolgen:

angst

depressie

onzekerheid

ontkenning

vastgelopen emotionele verwerking

negatief zelfbeeld

Twee cognitieve systemen bepalen ons gedrag:

Het reflectieve systeem
(executieve functies)

Het impulsieve systeem
(emotionele drijfveren en simpele associaties)

Persoonlijkheidsveranderingen:

In de literatuur:

meest belemmerend voor sociale reïntegratie

meest belastend voor naaste omgeving

meest belastend voor persoon met hersenletsel zelf

Persoonlijkheidsveranderingen:

Uit de praktijk:

Meest belastend voor naaste omgeving

Leidt tot verwarring bij persoon met hersenletsel zelf

“Karakter”veranderingen

Uit de praktijk (aan het begin van het programma):

Ik zie niet echt hoe ik ben veranderd

(Bepaalde) kenmerken zijn versterkt

Ik hoop mezelf beter te leren kennen

(“een grote puzzel die door elkaar is gegooid”)

Doel is: de puzzel (de ontbrekende stukjes) weer goed neer te leggen

Zelfvertrouwen opbouwen

(acceptatie: dat hij is die hij is, dat dat niet erg is)

“Vind je dat je karakter is veranderd?”

Uit de praktijk (aan het eind van het programma):

(Bepaalde) kenmerken zijn versterkt

“Kort na het letsel net een klein kind”

M'n eigenschappen zijn niet veranderd, m'n gedrag wel

Met training kun je dingen beïnvloeden

Gedrag en beleving

Daarom: differentiatie

Wat iemand doet

: gedrag

Wat iemand ervaart

: persoonlijke identiteit,
zelfbeeld

Zelfbeeld

- Wat zijn de veranderingen en bedreigingen na hersenletsel?
- Hoe kunnen we interveniëren/steunen om een nieuw adequaat zelfbeeld te vormen?

Veranderd zelfbeeld na hersenletsel

Direct gevolg van hersenletsel:
Invloed van cognitieve veranderingen
(geheugen, abstractie, integratie, zelf-
reflectie)
(Tyerman & Humphrey, '84)

Veranderd zelfbeeld

Indirect gevolg:

verlies van competenties

verminderde persoonlijke effectiviteit

negatieve zelfwaardering

veranderd rolpatroon

verlies van “zingeving”

Bedreiging van zelfbeeld

verwarring

angst en onzekerheid over toekomst

“als ik mezelf niet kan accepteren of begrijpen,
hoe zouden anderen dat dan kunnen doen?”

Literatuur

Goldstein (1952): “changes in personality”

Persinger (1993): meest voorkomende klacht verandering in persoonlijkheid (“niet dezelfde persoon”)

Ellis en Horn (2000): cva-patiënten beschrijven zichzelf in meer negatieve termen dan voor cva

Wat is het uiteindelijke doel?

- Leren te leven met consequenties van hersenletsel (“vrede hebben met”, “tweede leven leven”, “vooruit kunnen met je leven”)
- Opnieuw toekomst hebben (actieve opstelling, geen patiënt of slachtoffer)

“Persoonlijke navigatie”

Weer controle krijgen over je leven

Nieuw plan voor je leven, nieuwe zingeving

Voorwaarde: realistisch perspectief

acceptatie

flexibiliteit

Interventies (1)

Balans tussen emotionele support en confrontatie met beperkingen

Experimenteren in veilige omgeving (feedback)

Belang van groepsinteracties

Interventies (2)

Psycho-educatie

Cognitieve gedragstherapie

Neuropsychotherapie

Systeembenadering

Verwarring

“I am a normal person with part of my head in Never Never land. Will I ever retrieve it?”

- Uitleg
- Training van compensatiestrategieën
- Zorgen voor succes

Wat kun je er aan doen?

- Executieve functies versterken
("de ruiter versterken")
- Impulsieve neigingen verzwakken
("het paard temmen")
- Verplaats je in iemands belevingswereld

In de praktijk:

- Wees je bewust van je eigen reacties
- Vraag je af: “Hoe kan ik dit verklaren?”
- Uitleg en begrip zijn essentieel
- Aanpak hangt af van niveau van inzicht
- Zorg voor succes
- Complex en langdurig proces (herhaling!)
- Betrek naaste omgeving erbij